

ETHICS IN PUBLIC SERVICE WITH A SPECIAL REVIEW OF (UN) ETHICAL TREATMENT IN EDUCATION

ETIKA U JAVNOJ SLUŽBI S POSEBNIM OSVRTOM NA (NE) ETIČNO POSTUPANJE U OBRAZOVANJU

BJELIC GACESA, Dragana & BLAZICEVIC, Marija

Abstract: *Ethics interferes with all pores of a society, and can be defined as a theory of morality, its importance, its forms of development and its role in social relations. To act ethically should be an imperative for every person, expert and scientist, but experience indicates that this is not the case. The intention of this paper is to indicate the exceptional importance of ethics in public service, more precisely in higher education system, and all through the prism of (un) ethical treatment presented in the case study.*

Key words: *ethics, public service, education*

Sažetak: *Etika zadire u sve pore društva, a može se definirati kao teorija o moralu, o njegovoj bitnosti, o oblicima njegovog razvoja i ulozi u društvenim odnosima. Postupati etično trebao bi biti imperativ svakog čovjeka, stručnjaka i znanstvenika, međutim iskustvo pokazuje da tome nije tako. Intencija rada je ukazati na iznimnu važnost etike u javnoj službi točnije u sustavu visokog obrazovanja, a sve kroz prizmu (ne) etičnog postupanja prikazanog na primjeru iz prakse.*

Ključne riječi: *etika, javna služba, obrazovanje*

Authors' data: Dragana, **Bjelić Gaćeša**, prof.v.š., Veleučilište u Požegi, Vukovarska 17, Požega, dbjelic@vup.hr; Marija, **Blažičević**, mag.cin., pred., Veleučilište u Požegi, Vukovarska 17, Požega, mblazicevic@vup.hr

1. Uvod

Etika zadire u sve pore društva, a poseban značaj ima u javnim službama, točnije u sustavu obrazovanja. Da bi jedan obrazovni sustav mogao polučiti dobre rezultate, uz precizno i jasno određene ciljeve, jasne i kvalitetne sadržaje, adekvatne nastavne strategije, iznimnu ulogu ima nastavni kadar s visokim stupnjem razvijene svijesti o etici i etičnom ponašanju.

Rad je strukturiran na način da čitatelja uvodi u pojmovno određenje etike i razgraničenje od srodnih pojmova, potom se analizira problematika etike u javnim službama s posebnim naglaskom na praksu donošenja etičkih kodeksa. Naime, donošenju etičkih kodeksa pristupilo se s ciljem podizanja etičkih standarda javnih službenika, a takva je praksa prihvaćena i u Republici Hrvatskoj.

Posebna pažnja u radu se posvećuje neetičnom događaju koji je jedana od autorica osobno doživjela kao zaposlenica u javnoj službi, točnije u djelatnosti obrazovanja, a koji ukazuje na iznimno važnost koju u sustavu obrazovanju ima etično ponašanje nastavnika.

2. Etika – pojmovno određenje i razgraničenje od srodnih pojmova

Što je etika? pitanje je na koje su filozofija i druge društvene znanosti stoljećima tražile odgovor. Etika je teorija o moralu, o njegovoj bitnosti, o oblicima njegova razvoja i ulozi u društvenim odnosima. Najprije je samo opisivala i tumačila, poslije i određuje odnosno propisuje, time što iz uvjeta života i društva nastoji prikazati kako treba djelovati i ponašati se prema svojoj okolini. [7]

Većina rječnika definira ju kao nauku ili učenje o moralu [4] ili kao pridržavanje moralnih pravila [6]. Obzirom na navedeno, opravdano se postavlja pitanje jesu li etika i moral ekvivalentni pojmovi ili je ipak riječ o pojmovima koji se međusobno razlikuju?

Hrvatski rječnici definiraju moral kao: „skup pravila određenog društva ili društvene klase o sadržaju i načinu međusobnih odnosa ljudi i ljudskih zajednica“ [4] odnosno kao „ukupnost načela o sudovima, ponašanju i o odnosima među ljudima koja se nameću savjesti pojedinca i zajednice, a u skladu s općim pojmovima o dobru.“ [6] Osim toga, obilježava i „propise i običaje o dopuštenom i nedopuštenom u odnosima ljudi i njihovim shvaćanjima i ponašanju“. [7] U kontekstu odnosa etike i morala, Pusić ističe da se moral „odnosi na ponašanje pojedinca koje uključuje donošenje i izricanje sudova o vlastitom i tuđem ponašanju; dakle, njegov je sadržaj usvojen od pojedinca, internaliziran, a to znači da djeluje putem savjesti odnosno osjećaja krivnje.“ [6]

Dakle, može se zaključiti da etika i moral, iako se ponekad koriste kao sinonimi, nemaju identično značenje jer je „zadatak etike ne samo da nas upozna s time što je moral, koje su njegove osnovne komponente, nego i da zauzme kritički stav prema postojećoj moralnoj praksi, da izvrši vrijednosnu ocjenu i da ukaže na prave i istinske vrijednosti“. [4]

3. Etika u javnoj službi

U kontekstu etike u javnoj službi ono od čega je nužno krenuti je definiranje pojma javnih službi. Slijedom odredaba Zakona o plaćama u javnim službama javne su službe javne ustanove i druge pravne osobe kojima se sredstva za plaće osiguravaju u državnom proračunu, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje i javne ustanove kojima se sredstva za plaće osiguravaju iz sredstava Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje. [9]

Uzimajući u obzir činjenicu da su autorice rada zaposlene na Veleučilištu u Požegi slijedom čega ulaze u kategoriju javnih službenika intencija rada je detaljnije analizirati problematiku etike u javnoj službi.

Proučavajući navedenu problematiku, uvidjelo se da se pitanje etike u javnoj službi uglavnom svodi na masovnu produkciju etičkih kodeksa i kodeksa ponašanja javnih službenika. Valja naglasiti da između etičkih kodeksa i kodeksa ponašanja postoji stanovita razlika koja se često naglašava u literaturi. Tako se za etičke kodekse smatra da sadrže ključne vrijednosti i načela, apstraktne su naravi te se ne bave pitanjima primjene postavljenih vrijednosti na konkretne situacije.

Suprotno etičkim kodeksima, kodeksi ponašanja postavljaju specifične standarde ponašanja koji se očekuju upravo u konkretnim i stvarnim situacijama. [2] U tom smislu Nordlund navodi: "ako kodeksi ponašanja opisuju djelovanja na radnom mjestu, etički su kodeksi generalni vodiči za odlučivanje o tim akcijama." [1]

Etički kodeksi, drži Kernaghan, mogu biti pisani u formi „deset zapovijedi“ ili „justinijanskog kodeksa“ pri čemu kodeksi „deset zapovijedi“ sadržavaju kratke izjave o temeljnim etičkim vrijednostima i načelima koje službenici moraju usvojiti i poštivati, ali bez odredbi o načinu primjene i provedbe kodeksa.

S druge strane, „justinijanski kodeksi“ su duži dokumenti koji detaljno uređuju etičko ponašanje i pravila ponašanja službenika te za razliku od prethodno navedenih, sadržavaju odredbe o načinu provedbe kodeksa. [3]

Međutim, valja naglasiti da se u praksi, etički kodeksi i kodeksi ponašanja pojavljuju u obje forme. Isto tako, u obje se vrste kodeksa vrlo često nailazi na terminološke neodređenosti koje proizlaze iz nedovoljne razgraničenosti pojmova "vrijednost" i „načelo“. [2] S ciljem podizanja etičkih standarda javnih službenika, sredinom 90-ih godina prošlog stoljeća, brojne su međunarodne organizacije donijele različite preporuke, kao i nacрте etičkih kodeksa.

U tom smislu valja istaknuti Ujedinjene narode koji su 1996.godine donijeli Međunarodni kodeks ponašanja za javne službenike, Organizaciju za ekonomsku suradnju i razvoj (dalje: OECD) koja je 1998. godine donijela Preporuku o unapređenju etičkog postupanja u javnim službama i temeljnim etičkim načelima u javnim službama te Vijeće Europe koje je 2000.godine donijelo Kodeks ponašanja javnih službenika.

Posebno valja istaknuti da je OECD donio preporuku od 12 načela koja se moraju uzeti u obzir i kojih se mora pridržavati prilikom donošenja etičkih kodeksa ili kodeksa ponašanja. Riječ je o sljedećim načelima: (1) Etički standardi za javne

službenike moraju biti jasni, (2) Etički standardi moraju se odraziti u cjelokupnom pravnom okviru zemlje, (3) Praktične etičke upute moraju biti dostupne svim službenicima, (4) Javni službenici moraju znati svoja prava i obveze, (5) Mora postojati politička volja koja će ojačati etičko ponašanje službenika, (6) Proces donošenja odluka mora biti otvoren i transparentan te dostupan javnosti, (7) Komunikacija i suradnja između javnog i privatnog sektora mora biti uređena jasnim uputama, (8) Javni menadžeri moraju demonstrirati i provoditi etička načela postupanja, (9) Upravljanje, postupci i praksa u upravnim organizacijama moraju poticati službenike na etičko ponašanje, (10) Uvjeti zaposlenja službenika i tehnike upravljanja ljudskim potencijalima moraju promicati etička načela, (11) U javnoj službi moraju postojati odgovarajući mehanizmi odgovornosti i nadzora, (12) Moraju postojati unaprijed predviđene i određene procedure i sankcije za sve prijestupe.

S druge strane, Ujedinjeni narodi i Vijeće Europe nude primjere kodeksa koje predlažu državama na usvajanje.[5] Slijedom prethodno spomenutih akata, Vlada Republike Hrvatske 2006.godine donosi Etički kodeks državnih službenika te 2011.godine, nakon izmjena i dopuna, novi kodeks koji uz određena pravila ponašanja sadrži i opis provedbenih mehanizama.

U takvoj društvenoj klimi i Veleučilište u Požegi kao visokoobrazovna ustanova čija je primarna djelatnost, između ostalih, izvođenje stručnih i specijalističkih studija, 2016.godine donosi Etički kodeks Veleučilišta u Požegi. Navedenim se kodeksom utvrđuju etička pravila i vrijednosti kojih se u svom radu moraju pridržavati članovi Veleučilišne zajednice.[10] Nadalje, u istom se navodi da se načela Etičkog kodeksa primjenjuju na odgovarajući način i na studente te na druge osobe koje nisu zaposlenici Veleučilišta, ali sudjeluju u radu i djelovanju Veleučilišta.[10]

4. Neetičan događaj doživljen na radnom mjestu

Naglasak u ovom dijelu rada staviti će se na radnje studenata Veleučilišta u Požegi koje se smatraju povredama Etičkog kodeksa sukladno čl.44. i to iz razloga što će se u nastavku rada pažnja posvetiti neetičnom događaju doživljenom na radnom mjestu upravo od studenata.

etički kodeks Veleučilišta u Požegi u čl.44. pod naslovom „Akademska nepoštenje“ navodi koje sve radnje i postupci predstavljaju povredu navedenog Kodeksa. Budući da prethodno navedeni čl.44. sadrži čak 26 odredaba, u nastavku će se navesti neke od njih :

1. Akademska nepoštenje ugrožava kvalitetu obrazovanja i obezvređuje istinska postignuća članova akademske zajednice.
2. Bilo koja vrsta prijevare vezane za postupak prijavljivanja, ispitivanja ili druge vrste provjere znanja predstavlja povredu ovog Etičkog kodeksa, što uključuje, ali nije ograničeno samo na sljedeće:
3. pribavljanje, kopiranje, umnožavanje, upotreba ili namjera upotrebe ispitnog materijala bez dopuštenja ovlaštenih osoba,
4. pribavljanje, prenošenje, primanje, upotreba ili namjera upotrebe ispitnih rješenja,

5. upotreba ili namjera upotrebe bilješki, podataka, računala ili drugih elektronskih naprava ili programa za vrijeme ispita ukoliko nije izrijekom dopuštena,
6. Proizvođenje, upotreba, krivotvorenje, tiskanje, reproduciranje, kopiranje, izmjenjivanje, premještanje ili uništavanje bilo kojeg akademskog materijala, veleučilišnog spisa, dokumenta ili identifikacijske isprave bez dopuštenja ovlaštenih osoba predstavlja povredu ovog Etičkog kodeksa.
7. Stvaranje situacija u kojima će drugi studenti biti nepravično zakinuti za akademska dobra ili u kojima student stvara nepoštenu akademsku prednost pred drugim studentima predstavlja povredu ovog Etičkog kodeksa. To uključuje, ali nije ograničeno samo na sljedeće:
8. izradu, krivotvorenje, tiskanje, reproduciranje, kopiranje, izmjenjivanje, premještanje ili uništavanje bilo kojeg veleučilišnog spisa s namjerom da se prevari, dezinformira ili uskrati informacija drugoj osobi,
9. premještanje, skrivanje ili namjerno uskraćivanje knjiga ili drugog bibliotečnog materijala, poglavito onog vezanog uz obveznu literaturu,
10. uplitanje u rad drugih studenata s namjerom ometanja rezultata njihovog rada (npr. kontaminiranje laboratorijskih uzoraka i sl.).
11. Utjecanje ili pokušaj utjecanja na nepristranost vrednovanja nastavnika ili tijela koje provode vrednovanje, smatra se povredom ovog Etičkog kodeksa.
12. Javno zastupanje ili predstavljanje Veleučilišta, studentske organizacije ili drugog člana veleučilišne zajednice bez dopuštenja ovlaštenih osoba smatra se povredom ovog Etičkog kodeksa.
13. Javno iznošenje neprovjerenih i netočnih podataka o drugim studentima, i ostalim članovima veleučilišne zajednice smatra se povredom ovog Etičkog kodeksa.
14. Neprimjereno ponašanje vezano uz nastavni proces i to namjerno ometanje ili prekidanje nastave, istraživanja ili drugih akademskih aktivnosti predstavlja povredu ovog Etičkog kodeksa.
15. Neovlašteni pristup, krađa ili uništavanje intelektualnog vlasništva druge osobe predstavlja povredu ovog Etičkog kodeksa, što uključuje, ali nije ograničeno samo na sljedeće:
16. prepisivanje, krađa i uništavanje knjiga, članaka, bilješki, podataka, eksperimenata, projekata i sl. drugih osoba,
17. namjerni ulaz u računalne baze podataka ili baze podataka i dokumentaciju tijela koja ih izrađuju, kako bi se pročitao, kopirao, upotrijebio, poslao ili izmijenio njihov sadržaj bez dopuštenja ovlaštenih osoba,
18. upotreba računalnih sredstava da bi se sabotirao rad ili rezultati drugog studenta ili bilo kojeg drugog člana veleučilišne zajednice,
19. uništavanje, demontiranje, mijenjanje, izobličavanje, onemogućavanje pristupa računalnim bazama podataka ili slične aktivnosti učinjene bez dopuštenja ovlaštenih osoba.
20. Studentske organizacije prilikom vrednovanja trebaju uvažavati vrijednosti transparentnosti i dostupnosti kriterija i samog postupaka vrednovanja.

Uzmu li se u obzir odredbe spomenutog članka, a kojih je 26, iz istih je razvidno da povredu Etičkog kodeksa, između ostaloga, predstavlja i utjecanje ili pokušaj utjecaja na nepristranost vrednovanja nastavnika [10] te javno iznošenje neprovjerenih i netočnih podataka o drugim studentima i ostalim članovima Veleučilišne zajednice. [10] Posebna pažnja posvetit će se upravo dvjema prethodno naznačenim povredama Etičkog kodeksa koje su predviđene u čl.44. st.17. i 19., a sve uzimajući u obzir činjenicu da se u konkretnom slučaju neetičan događaj kojemu će se u nastavku rada pokloniti pažnja, svojim činjeničnim opisom može podvesti upravo pod povrede Etičkog kodeksa naznačene u navedenim stavcima citiranog članka. Konkretna neetičan događaj zbio se na Veleučilištu u Požegi, a bio je usmjeren protiv zaposlenice Veleučilišta zaposlene na radnom mjestu višeg predavača. Svaki profesor tijekom svog radnog vijeka susreće brojne studente, krasne i poštene mlade ljude koji im ostaju u lijepom sjećanju. Međutim, postoje na žalost i oni drugi, koji žele steći određeno zvanje bez posjedovanja minimuma znanja. Takav je slučaj bio s dvoje studenata Veleučilišta u Požegi, koji su svoja osobna svojstva i karakteristike koristili kako bi bez potrebnog znanja položili ispite predviđene studijskim programom kojeg su pohađali. Naime, od 2013.godine pa sve do 2017.godine, prethodno spomenuta viša predavačica je od strane navedenih studenata i njihovih roditelja bila izložena uznemiravanju na radnom mjestu, prijetnjama, uvredama, podnošenju lažnih prijava dekanu, nadležnom ministarstvu, Uredu nadležne pravobraniteljice te Općinskom državnom odvjetništvu u Požegi.

Sve prijave podnešene protiv profesorice, svim institucijama i na svim instancama bile su odbačene i to iz isključivog razloga jer je utvrđeno da je svoj posao obavljala profesionalno i savjesno. Međutim, nezadovoljni ovakvim razvojem događaja te s ciljem da na spomenutu profesoricu na Veleučilištu izvrše pritisak kako bi njihovo dijete položilo ispite bez potrebnog znanja, jedan od roditelja navedenih studenata krajem 2017.godine na internetskom portalu objavljuje članak uvredljivog sadržaja u kojemu za profesoricu iznosi cijeli niz neistina, izlažući ju tako teškom sramoćenju.

Unatoč pritiscima kojima je bila izložena, profesorica je ustrajala u stavu da svaki student koji želi steći određeni stupanj obrazovanja mora udovoljiti bar minimalnim zahtjevima koje pred njih stavlja određeni studijski program te da određeno osobno svojstvo ili karakteristika ne može i ne smije nadomjestiti deficit u znanju koji su navedeni studenti nesumnjivo imali. Upravo deficit u znanju bio je glavnim razlogom neprolaska na ispitima, a ne diskriminatorno postupanje, kako su to studenti i njihovi roditelji željeli prikazati. Unatoč višekratnim neetičnim postupanjima studenata i njihovih roditelja u vidu iznošenja netočnih informacija o profesorici kao osobi, kao i o njezinom radu te silnim pokušajima utjecaja na njezinu nepristranost u ocjenjivanju, ista je ostala dosljedna u primjeni propisanih kriterija vrednovanja i ocjenjivanja na jednak način u odnosu na sve studente.

Danas, promišljajući o cijelom događaju s vremenskim odmakom te analizirajući sve što je zaposlenica Veleučilišta doživjela i proživjela na radnom mjestu može se zaključiti da ju je opisani neetičan čin ojačao i kao osobu i kao profesoricu Veleučilišta u Požegi i potaknuo ju da i nadalje ustraje u provedbi propisanih kriterija

vrednovanja studentskog rada te da ne poklekne pred malicioznim postupcima pojedinaca.

5. Umjesto zaključka preporuka

Veliki korak u podizanju etičkih standarda javnih službenika nesumnjivo predstavlja donošenje etičkih kodeksa koji utvrđuju etička pravila i vrijednosti kojih se u svom radu, djelovanju i ponašanju moraju pridržavati javni službenici te koji predviđaju tijela u čijoj je nadležnosti briga o njihovoj provedbi. Međutim, samim donošenjem etičkih kodeksa teško se može ostvariti u njima naznačena svrha. Ovdje se prije svega misli na poteškoće u primjeni etičkih kodeksa odnosno u postupanjima odnosno nepostupanjima članova Etičkih povjerenstava po podnesenim prijavama. Nerijetko se dešava da članovi Etičkog povjerenstva, dakle upravo oni koji trebaju brinuti o primjeni i provedbi etičkog kodeksa, vođeni osobnim interesima minoriziraju sadržaje podnesenih prijava i daju mišljenja da u konkretnim slučajevima nije bilo povrede etičkog kodeksa, čineći i sami na takav način povredu. Takvim postupanjem, opstojnost etičkih kodeksa i provedba u njima naznačenih ciljeva postaje upitna. Stoga je preporuka upućena svim ljudima u svim granama djelatnosti neka im nit vodilja bude etičnost te da na neetične postupke ne uzvrate istom mjerom jer samo na taj način možda ugledamo svjetlo na kraju tunela!

6. Literatura

- [1] Androniceanu, A.(2009). Code of Conduct/Code of Ethics. In: *Public Integrity: Theories and Practical Instruments*, Patrycja J.Suwaj, Hans J. Rieger (eds.), NISPAcee, Bratislava
- [2] Gilman, C. Stuart (2005). *Ethics Codes and Codes Of Conduct as Tools for Promoting an Ethical and Professional Public Service: Comparative Successes and Lessons*. Prepared for the PREM, the World Bank, Washington, DC.
- [3] Kernaghan, K. (1980). Codes of Ethics and Public Administration: Progress, Problems and Prospects, *Public Administration*, Vol.58, No. 2
- [4] Klaić, B. (1972). *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb
- [5] Marčetić, G., Manojlović, R. (2010/2011). Codes of Ethics and Codes of Conduct for Public and Civil Servants in Anglo-Saxons and Ex-Yugoslavian Countries – Can a Common Pattern be found?. U: *Social and Cultural Implications of Multiculturalism / Implications sociales et culturelles du multiculturalisme*, G. Matas, B. Kostadinov (ur.), str.65-88, Hrvatsko/kanadsko akademsko društvo.
- [6] Pusić, E. (2007). *Država i državna uprava*, Društveno veleučilište u Zagrebu i Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb
- [7] Selaković, M.; Vrančić, I. (1959). *Priručni leksikon*, Znanje, Zagreb
- [8] Whitton, H. (2001). *Implementing Effective Ethics Standards in Government and the Civil Service*
- [9] Zakon o plaćama u javnim službama, Narodne novine 27/01, 39/09
- [10] Etički kodeks Veleučilišta u Požegi, *Dostupno na: www.vup.hr Pristup: 10-02-2020*)

Photo 007. Oblaci iznad Kaptola / The clouds above the Kaptol